

„Harmonia” küsimus kohalikus mitmehäälses muusikapraktikas: Ida-Läti terminoloogiaeksperimentide väljana

—
Anda Beitāne

(tõlkinud Žanna Pärtlas)

Ühinedes mõned aastad tagasi ICTMi (International Council for Traditional Music) mitmehäälses muusika uurimiserühmaga (Study Group on Multipart Music), hakkasin rõõmuga kasutama terminit *multipart singing* (mitmehäälsed laulmine), pidades seda täpsemaks ja paremini vastavaks muusikale, millest ma tahaksin rääkida. Samas pean tunnistama, et tol ajal kasutasin seda terminit pigem alternatiivina ingliskeelsele terminile *polyphony* ja ekvivalendina läti terminile *daudz balsība* (*daudz* – ‘mitme-’, *balsis* – ‘hääli’, ‘partii’), mis on saksa termini *Mehrstimmigkeit* ja vene termini *многоголосие* otsetõlge. Seega oli alguses tegemist vaid tõlkeküsimusega. Selle termini kontseptuaalseid aspekte hakkasin teadvustama hiljem, kui valmistusin ettekandeks sümposiumil European Voices III (23.–26. aprill 2013, Viin) ning mõtisklesin kõla instrumenteerimisest ja instrumentaliseerimisest¹ Ida-Läti kohalikes mitmehäälses muusika praktikates. Üks mu järeldusi oli, et terminid, mida me tihti kasutame nende praktikate kirjeldamiseks ja analüüsimiseks, ei tähistata täpselt seda, mida lauljad mitmehäälses muusikas esitades silmas peavad. Seega oleks see hea põhjus, et üle vaadata mõned nendest terminitest mitmehäälses muusika (*multipart music*) definitsiooni valguses, mis on antud eelmainitud uurimiserühma poolt: „Mitmehäälsed muusika [*multipart music*] on musitseerimise ja väljendusliku käitumise [*expressive behaviour*] spetsiifiline viis, mis põhineb taotluslikult eristataval ja koordineeritud osalemisel esituse aktis teadmiste jagamise ja väärtuste kujundamise kaudu.”²

Selles artiklis kasutan võimalust arutleda terminoloogia üle, mis on seotud terminiga *multipart music*, või täpsemini, terminite üle, mida kasutatakse seda laadi muusika analüüsimisel, rääkides muusikalisest faktuurist (kuigi mõistagi mitte ainult faktuurist) mitmehäälses muusika [*multipart music*] kontseptiooni raames.

Erinevates uurimispraktikates on mitmeid juhuseid, kus me näeme küllalt tugevaid (kohalikke) terminoloogiasüsteeme (enam-vähem seotud rahvusvahelise terminoloogiaga), millest on juba saanud hariduse osa, millel on oma ajalugu ja mida mõnikord kasutatakse automaatselt ilma seletamata, mida terminid tähendavad ja miks on neid kasutatud. Probleem tekib siis, kui on vaja neid termineid tõlkida ning uurija ootamatult teadvustab, et neil ei ole teises keeles vastavusi. Niikaua kui me kasutame eri keeli, jääb tõlkeküsimus alati, kuid sellega võime töötada kahel tasandil: me võime üritada tõlkida termineid ja võime üritada „tõlkida” kontseptsioone, mis sisaldavad endas ka termineid. Ja kõige tähtsam on leida teid, kuidas kasutada neid termineid analüüsis, ja põhjendusi nende kasutamiseks.

„Harmonia” küsimus mitmehäälses muusikalistes praktikates tekib minu uurimuses kahel põhjusel: (1) kohalikud uurimistraditsioonid ja problemaatiline terminoloogia, (2) mitmehäälsed muusikalised praktikad, millel on tegelen, ja tõsiasi, et kaua aega oli iseenesestmõistetav käsitleda seda materjali funktsionaalharmonia seisukohalt. (3) Kolmas ja tähtsaim põhjus on mõtiskleda sellest kõigest mitmehäälses muusika [*multipart music*] kontseptiooni valguses.

On palju näiteid mitmehäälses laulupraktikatest Lätis (ning samuti Leedus, Venemaal, Valgevenes, Ukrainas jne.), mida saaks vaadelda vähem või rohkem seotuna funktsionaalharmoniaga. Seda mitmehäälses laulmise tüüpi nimetatakse kohalikus teaduskirjanduses tavaliselt „harmoniliseks polüfooniaks / mitmehäälsuseks” või „homofooniliseks polüfooniaks / mitmehäälsuseks”. Nendel juhtudel tähendab see, et uurijate arvates põhineb mitmehäälsed laulmine funktsionaalharmonia loogikal või et funktsionaalharmonia on mõjutanud selle loomist.

¹ Mainitud sümposiumi üheks teemaks oli „The Instrumentation and Instrumentalization of Sound” (tõlkija kommentaar).

² „Multipart music is a specific mode of music making and expressive behaviour based on the intentionally distinct and coordinated participation in the performing act by sharing knowledge and shaping values.” www.multipartmusic.eu (15.01.2016).

Tegelikult ei ole palju kasu sellest, kui valida üks nendest terminitest kui õigem või parem. Mõlemal juhul oleks see vaid katse panna kokku kahte erinevat asja: Lääne terminit, mis pärineb nn. kunstmuusika teooriast, ja muusikalisi struktuure, mille „mehhanismid“ ja reeglid on teistsugused. Isegi kui mitmehääelse muusika kõla tundub olevat enam-vähem lähedane Lääne funktsionaalharmoonia omale, tasub minna sügavamale ja üritada aru saada, kas muusika tõesti sisaldab funktsionaalharmooniat. Ja kui tundub, et see on nii, siis võib-olla oleks võimalik leida teisi, täpsemaid ja muusika reeglitele paremini vastavaid termineid.

Need on küsimused, mida tahaksin arutada, kasutades näiteid Ida-Läti mitmehäälsel laulust: kas muusika, mida määratletakse terminitega „harmooniline“ ja „homofooniline“, sisaldab funktsionaalharmooniat? Kas termin osutab sellele, mida peavad silmas muusikud? Kuidas akordide analüüs võib aidata leida lahendusi terminoloogia küsimustes? Mida tähendab „partii“ [*part*]? Näiteks, kas laulmine on ikka kahehäälnine [*two-part*], kui mitu lauljat esitavad sama meloodialiini, tekitades vaid mõningaid juhuslikke kolme- või neljahäälsed fragmente? Kuidas võib kohalik rahvapärane terminoloogia aidata meid terminoloogilises eksperimenteerimises? Millisest vaatenurgast me võime analüüsida kõla instrumenteerimist [*instrumentation of sound*] mitmehäälses laulupraktikates? Milline on muusikateooria ja antropoloogia roll selles kontekstis?

Järelduste asemel tõusevad taas esile küsimused: mil määral me võime ümber kirjutada terminoloogiat? Kas see on avatud ala või juba suletud ruum, kus me peame töötama? Millisel määral suudame etnomusikoloogidena läheneda muusikute mõtlemisviisile?

See ei ole tegelikult nii keeruline juhul, kui me ei tugine mitte ainult teooriatele ja uurimistraditsioonidele, vaid avame end, et keskenduda rohkem muusikute käitumisele. Selle asemel et kasutada üht üldistatud terminit mitmehäälsuse kõikide vormide jaoks, mis tunduvad meile sellega enam-vähem seotud, ja analüüsida üksnes impersonaalseid muusikaobjekte, võiksime pealegi üritada mõista, mida muusikud mõtlevad, kui jõuavad antud muusikaliste tulemusteni. Seega on põhiline vaatenurk, millest lähtudes tuleb analüüsida „muusikalisi tulemusi“ mitmehäälses muusikas, järgmine: mida mõtlevad muusikud, kes sageli ei järgi üldistatud reegleid, kuid teadvustavad oma individuaalset loominguolust, mis ei pruugi vastata teooriatele. Sellepärast oleks hea, kui lisaks teooriatele ei kaotaks etnomusikoloog sidet elava praktikaga, mis tegelikult kogu aeg muutub.